

O STATUS LINGÜÍSTICO NAS DENOMINACIÓNS DE ORIXE ESPECÍFICAS DOS PRODUCTOS AGROALIMENTARIOS GALEGOS

XOSÉ TORRES ROMAR

Servicio de Traducción. Parlamento de Galicia

I. Introducción

A Comunidade Autónoma de Galicia, en virtude do establecido no artigo 148 da Constitución Española (CE) e mais nos artigos 30 e 27 do noso Estatuto de Autonomía (EA) e tralo traspaso das funcións e os servicios correspondentes da Administración do Estado á autonómica, ten plenas competencias en materia de agricultura e pesca, en comercio interior e, así mesmo, tamén sobre as denominacións de orixe¹.

A denominación de orixe, específica ou de produto de calidade, cunha regulamentación similar entre elas, é o nome do produto e/ou da rexión, comarca, lugar ou localidade empregado para designalo distintivo propio e normativo dun produto, que ten de por si mesmo cualidades e características diferenciais, e de recoñecida calidade, debidas principalmente ó medio natural e á súa produción e elaboración². Daquela, estas denominacións serven para promocionar, asesorar, vixiar e protexer na produción e no mercado o carácter de seu dos produtos amparados por elas.

O estudio da súa designación nun dos dous idiomas oficiais, galego ou castelán, por parte da Administración autonómica de Galicia e dos órganos retores é o obxecto preciso deste traballo; non sendo, polo tanto, a nosa pretensión o afondamento legalista -aínda que o sinalamos basicamente-, nin amplialo abordando o tema da información ou das instrucións no etiquetado, na documentación e na publicidade dos produtos,

---

¹ A este último respecto, véxase o Real Decreto 4.189/1982, do 29 de decembro, sobre traspaso de funcións e servicios da Administración do Estado á Comunidade Autónoma de Galicia en materia de agricultura e pesca, que contén no seu Anexo as competencias e funcións asumidas pola CA e reservadas polo Estado en materia de denominacións de orixe (DOG nº 41, do 29-4-1983, páxs. 922-925).

² Definición deducible da dada para os viños no artigo 79 da Lei estatal 25/1970, do 2 de decembro (BOE nº 291, do 15-12-1970).

pois esta última cuestión é moito máis complexa desde o punto de vista xurídico, comercial e lingüístico.

II. O desenvolvemento normativo

A Xunta de Galicia, en uso das súas funcións, a través dos Decretos 248/1983, do 15 de decembro, polo que se crea a denominación de "Productos Galegos de Calidade"³, e 69/1988, do 10 de marzo, polo que se regula a denominación "Producto Galego de Calidade" para o sector agroalimentario⁴, da Consellería de Agricultura, regulou esta denominación concreta para garanti-la calidade, a orixe, a especificidade, a mellora e o fomento dos produtos agroalimentarios tradicionais de Galicia.

Ademais, para a súa mellor identificación, os produtos amparados por esta mención levarán o distintivo propio da denominación que determine o respectivo órgano rector⁵, entendamos: viño, pataca, vitela, queixo... de Galicia.

Resulta, polo tanto, que a Consellería de Agricultura ten plenas competencias para autorizar ou denega-lo uso da determinación "Producto Galego de Calidade" na primeira parte da denominación; e é tamén a que aproba, logo dos informes favorables das Consellerías de Sanidade e de Industria e Comercio, os respectivos regulamentos das diversas denominacións de produto galego de calidade⁶. Ou sexa, que, en resumidas contas, toda esta política de denominacións se engloba dentro da propia da Xunta de Galicia, tanto a nivel productivo, coma comercial, lexislativo, cultural, lingüístico, etc.

Se o decreto do ano 1983 -do Goberno Fernández Albor- non se levou á práctica, pola falta de aplicación e de divulgación e implicación dos sectores, así como pola pouca funcionalidade do texto⁷, e se substituíu polo decreto do Goberno González Laxe -que si tivo aplicación en diversos sectores alimentarios-, o que si favoreceu foi o desenvolvemento de parte do mandato contido no artigo 25 da Lei de normalización lingüística

---

³ DOG nº 12, do 19-1-1984.

⁴ DOG nº 70, do 14-4-1988.

⁵ Artigo 5 do Decreto 69/1988. Este órgano rector, composto por representantes dos sectores produtor, elaborador-enzasador e comercial, ten como funcións -sinaladas no artigo 6-: orientar e controla-la produción, velar polo prestixio da denominación, leva-los rexistros e identificar e promociona-los produtos.

⁶ Agora ben, malia o sinalado, e sen que sexa un empecemento para a normalización lingüística do galego, a ratificación e asunción dos regulamentos de denominación de orixe e denominacións específicas para os efectos da súa promoción e defensa no ámbito nacional e internacional correspóndelle á Administración do Estado (Real Decreto 4.189/1982, base C, parágrafo c, do Anexo).

⁷ Razóns aducidas na exposición de motivos do Decreto 69/1988.

(LNL)⁸, coa promulgación da Lei 12/84, do 28 de decembro, do Estatuto galego do consumidor e usuario (EGACU)⁹, e do Decreto 101/85, do 23 de marzo, sobre a utilización do idioma galego no etiquetado e na publicidade dos produtos que se comercializan en Galicia¹⁰.

Mentres o Estatuto galego do consumidor e usuario¹¹ e o Decreto de uso do galego na etiquetaxe¹² manteñen a letra do citado artigo 25 e a filosofía da Lei de normalización lingüística e mais do Estatuto de Autonomía e da Constitución Española (promoción e dignificación do uso da lingua galega dentro dun marco lingüístico de dobre oficialidade), o que imos comprobar na práctica é que hai vacilacións, que non hai uniformidade, que non se segue un espírito común no uso lingüístico por parte da Consellería de Agricultura, e moito menos na vontade de fomentala "normalización do uso do galego" e promocionalo nesta actividade da etiquetaxe, que se concreta nunha simple mención do produto en galego -e xa non estamos a falar do etiquetado completo nesta lingua-, deixando a cuestión normativa ó libre albedrío do sector afectado. E se non se impulsa unha denominación dos nosos produtos normalizada no idioma galego desde a Xunta de Galicia, que ten competencias sobre a materia, íváiñola galeguizar unha Administración ou un organismo que non ten ningunha competencia sobre a materia?

E non podemos deixar de temer que, de etiquetalos na nosa propia lingua, estas denominacións dos produtos xenuinamente galegos se reduzan só ó ámbito autonómico, sen podelos presentar en mercados foráneos no noso idioma, tal como é a tradición cos nomes de produtos alimenticios específicos doutras linguas, que se presentan no mercado español nas súas respectivas linguas de orixe, teñan ou non equivalentes en castelán ou galego, xa que non se adoita realiza-la traducción dos termos propios

---

⁸ Este artigo da LNL di: "O Goberno Galego e as Corporacións Locais dentro do seu ámbito fomentarán a normalización do uso do galego nas actividades mercantís, publicitarias, culturais, asociativas, deportivas e outras..."

⁹ Pub. no DOG nº 23, do 1-2-1985.

¹⁰ Pub. no DOG nº 113, do 14-6-1985.

¹¹ Na derradeira alínea do artigo 23, capítulo III (Dereito á información e educación), da lei do EGACU, aínda que sexa residualmente, recóllese a seguinte frase no tocante ó uso do idioma galego: "A eses efectos, e no ámbito da Comunidade Autónoma Galega, propiciárase o emprego do galego".

¹² Pola súa parte, o Decreto 101/85 sintetízase (segundo X. Costas Abreu: "Medidas de fomento da etiquetaxe e publicidade en galego dos produtos comerciais", in *Lingua e Administración*, nº 7, set.-out. 1985) nos seguintes aspectos:

a) Os datos escritos consignados nas etiquetas poden expresarse en galego, en castelán ou en ámbolos idiomas; neste caso deben utilizarse letras do mesmo tamaño e caracteres.

b) A Consellería de Sanidade e Consumo adoptará medidas de fomento para favorecer-la etiquetaxe en galego dos produtos comercializados en Galicia (subvencións, primas e mencións honoríficas) e a publicidade en galego dos citados produtos (primas e mencións honoríficas).

dunha lingua ás outras, senón que se adoptan ou adaptan foneticamente estes vocábulos da lingua orixinaria¹³. De se dar este caso, a acción comercial na etiquetaxe reduciría a un mínimo toda unha normativa autonómica e estatutaria, é dicir, normalizadora da nosa lingua, e pecharía as fronteiras lingüísticas dos nosos produtos ó ámbito territorial autonómico, o que supoñería unha grave amputación cultural e lingüística da realidade, non só galega senón tamén española.

Así mesmo, a práctica levada a cabo demostranos que o que non varía en xeral é a doutrina e política lingüísticas preconcebidas dos grupos políticos maioritarios na Cámara do Parlamento de Galicia: defensa acérrima do bilingüismo e establecemento de normas igualitarias para dúas linguas cunha realidade lingüística desigual, o que induce á supremacía da lingua oficial do Estado sobre a propia da Comunidade Autónoma Galega e conduce a que non se normalice esta última.

Esta práctica ou política é moi lexítima, claramente constitucional na súa letra, pero restrictiva na súa interpretación e pouco sensible no seu espírito lingüístico e de protección da lingua propia de Galicia, o galego, pois mesmo en cuestións mínimas e lóxicas -cremos- se está ó asexo da posible inconstitucionalidade, cando a aprobación da designación dun produto propio en galego non debería levantar ningún tipo de sospeita anticonstitucional se houbera a vontade e firmeza de non delimitar precisamente o concepto constitucional e cando, ademais, a xurisprudencia recente así o confirma, pois debemos lembrar que o Tribunal Constitucional recoñeceu na sentenza do 19 de abril de 1988 -concorde no tempo coa aprobación das denominacións galegas- a posibilidade de etiqueta-los produtos comerciais exclusivamente na lingua propia de cada Comunidade Autónoma¹⁴.

Por suposto, os argumentos comerciais, de protección e información do consumidor, constitucionais e outros, que se deben ter en conta, non xustifican, como veremos máis adiante, tales actitudes, senón que son resultado do ambiguo batifondo político-lingüístico deses grupos políticos, de que non hai unha vontade decidida e perseverante de cara á normalización do galego, nin se cre na universalidade da nosa lingua. E non esquezamos que é precisamente neste mundo lingüístico-comercial onde se mostra a dinámica, vitalidade e cultura dunha lingua e dun pobo.

En todo caso, tanto uns, legislando, coma os outros, aplicando esta normativa, ata o momento presente, mostráronse a prol da aplicación bi-

---

¹³ Véxanse como exemplos os seguintes termos: vermut, whisky, vodka, paté, foie gras, kiwi, iogur, bisté, espagueti,... Se ben se podía traducir, por exemplo, o termo francés "foie gras", as demais linguas respectárono na súa forma orixinaria, porque ben "hígado graso" en castelán ou "fígado graxo" en galego non serían plenamente identificadores deste produto.

¹⁴ Cfr. Carles Duarte i Monserrat, "La normalització lingüística al món del comerç i la indústria. Els documents administratius", in *Llengua i Dret*, nº 11, de xullo de 1988.

lingüe¹⁵ no ámbito autonómico, o que, sen ningunha dúbida, anque lexislativamente semelle non discriminatorio e positivo, na práctica actúa en prexuício da lingua propia de Galicia, pois sempre será máis fácil e cómodo o predominio da lingua do Estado. E este prexuício xa non repercute só fóra das nosas fronteiras autonómicas, senón que actúa de freo para a normalización do galego dentro da propia comunidade galega, na que aínda late o sentimento de infravaloración lingüística. E se desde os grupos políticos do Parlamento galego e desde a Administración autonómica non se ten a conciencia da importancia da normalización lingüística nun tema coma este, ¿como lle imos solicitar ó sector produtor ou comercial que tome decisións sobre a etiquetaxe ou mesmo a información ou a publicidade en galego?

Por outra parte, ben se pode observar como a filosofía e o espírito orixinais do proxecto de lei do EGACU¹⁶ e non os da propia lei¹⁷ foron os levados á práctica logo da promulgación do Decreto 69/1988, xa que da letra exclusiva da lei -"propiciárase o emprego do galego"- se retrocedeu á configuración bilingüe orixinaria do proxecto de lei. E este acentuado carácter bilingüe da normativa emanada da Xunta de Galicia tamén nolo confirma o decreto sobre etiquetado e publicidade¹⁸.

III. O uso lingüístico nas denominacións dos produtos

Ata o de agora, as denominacións aprobadas pola Xunta de Galicia pódense dividir en tres grupos básicos pola súa mención:

- a) Denominacións de orixe: Rías Baixas (asumidas pola Administración autonómica a de 'Ribeiro' e 'Valdeorras').
- b) Denominación 'Producto Galego de Calidade': Mel de Galicia, Pataca de Galicia, Queixo de Arzúa e "Tenera Gallega".
- c) Denominación específica: "Orujo de Galicia".

---

¹⁵ A coincidencia dos grupos políticos respecto da filosofía lingüística neste tema compróbase na presentación das emendas ó proxecto de lei (cfr. BOPG nº 330, do 27-9-1984), nas que o G.P. dos Socialistas e o de Coalición Galega non emendan o aspecto lingüístico -bilingüismo- do proxecto do Goberno de Fernández Albor, que si emendou o G.P. Mixto por medio do deputado do PSG-EG e se aprobou posteriormente.

¹⁶ O artigo 21 do proxecto de lei di: "A todos estes efectos (dereito e información dos consumidores), e no ámbito da Comunidade Autónoma Galega, propiciárase o emprego de normas bilingües (galego e castelán)" (BOPG nº 304, do 7-7-1984).

¹⁷ O artigo 21 do proxecto de lei converteuse no 23 da lei, que di o seguinte: "A estes efectos, e no ámbito da Comunidade Autónoma Galega, propiciárase o emprego do galego" (Cfr. tamén a nota 11).

¹⁸ Confronta-las notas 10 e 12.

Cada un destes grupos de denominacións ten unha regulamentación concreta, pero as mencións aprobadas refírense a produtos galegos cunha calidade contrastada, propios da nosa terra, aínda que non exclusivos no mercado.

*1. Rías Baixas*¹⁹

Esta denominación de orixe tamén abarca a coñecida denominación específica de "Albariño", que xa fora aprobada pola Consellería de Agricultura, Pesca e Alimentación²⁰.

Nun principio, xunto á denominación xeográfica de "Rías Baixas" tamén aparecía a mención "Vino de la Tierra", en castelán, sen a posible tradución ó galego -pois os diarios oficiais que estamos a manexar son na súa versión galega-, que por ambigua e con bo criterio foi xa suprimida na Orde do 4 de xullo. Na aprobación definitiva, a denominación de orixe só se compón do nome xeográfico, o cal non ofrece ningún problema de tipo lingüístico, pois incluso segue as pautas xeográficas identificadoras do sector e a mesma traxectoria xeográfica cás anteriores denominacións galegas do sector vitivinícola: "Ribeiro" e "Valdeorras"²¹; e, por outro lado, nela tamén se recollen as subzonas xeográficas "Val do Salnés", "Condado do Tea" e "O Rosal".

Á fin de contas, a etiqueta da denominación de orixe preséntase en galego, respectando o precepto do artigo 10.1 da LNL, é dicir: "Os topónimos de Galicia terán como única forma oficial a galega".

*2. Mel de Galicia*²²

Tanto o órgano rector coma o Regulamento da denominación "Producto Galego de Calidade - Mel de Galicia" mantéñense fieis á denominación propia en lingua galega, dan unha clara preferencia por esta, aínda que no artigo 2 do regulamento se afirma que esta denominación se estende á mención 'Producto Galego de Calidade - Mel de Galicia', "así

---

¹⁹ Orde do 17 de marzo de 1988 (DOG nº 71, do 15-4-1988), Resolución do 9 de maio de 1988 (DOG nº 101, do 27-5-1988) e Orde do 4 de xullo de 1988 (DOG nº 130, do 8-7-1988).

²⁰ O Regulamento da denominación específica de "Albariño" aprobouse por unha Orde da Consellería de Agricultura, Pesca e Alimentación do 30 de abril de 1984 (DOG nº 112, do 12-6-1984).

²¹ O Regulamento da denominación de orixe "Ribeiro" aprobouse pola Orde do Ministerio de Agricultura do 2 de febreiro de 1976 (BOE nº 47, do 24-2-1976). Pola súa banda, a de "Valdeorras" aprobouse a través da Orde do 24 de febreiro de 1977 do mesmo Ministerio (BOE nº 78, do 1-4-1977).

²² Orde do 1 de xullo de 1988 (DOG nº 152, do 9-8-1988) e Orde do 8 de febreiro de 1989 (DOG nº 47, do 8-3-1989).

como á súa expresión en castelán"²³. Xa que logo, o órgano rector inclínase pola normalización lingüística, manténdose, así e todo, a imaxe de cooficialidade lingüística e o libre arbitrio para o produtor ou envasador.

3. *Pataca de Galicia*²⁴

Neste caso, a orientación cara ó bilingüismo na mención da etiqueta xa aparece máis clara, debido se cadra á súa orientación comercial, interna e externa, pois o artigo 2 do seu regulamento específico di: "A protección outorgada por esta denominación estenderase á mención Produto Galego de Calidade 'Pataca de Galicia', así como á súa expresión en castelán e galego indistintamente"²⁵.

Polo tanto, a priori, o trato lingüístico dado a este produto mantense na liña de cooficialidade de calquera das dúas linguas, ou sexa, séguese o que marca o artigo 5 do noso Estatuto de Autonomía, deixando nas mans do sector correspondente a posibilidade e responsabilidade da normalización lingüística no tocante ó tema que estamos a estudar.

4. *Queixo de Arzúa*²⁶

Coma nas anteriores denominacións de orixe, esta segue a pauta de incitar ó produtor e comerciante de cara a rexistrar preferentemente a mención en galego, se ben tamén recolle a extensión á súa expresión castelá²⁷. Polo tanto, é de esperar que se manteña prioritariamente a mención en lingua galega, a cal lle permitiría determinar mellor a súa especificidade galega dentro do sector queixeiro español e competir nel cunha denominación de orixe propia e en galego.

5. *Tenera Gallega*²⁸

Se nas demais denominacións de orixe se mantíña de cara á etiquetaxe en galego un nivel de tolerancia e promoción ou de cooficialidade das dúas linguas, nesta de "Tenera Gallega", que é unha denominación da mesma categoría cás anteriores referenciadas, as Consellerías afecta-

---

²³ Cfr. DOG nº 47, do 8-3-1989.

²⁴ Orde do 5 de abril de 1989 (DOG nº 108, do 7-6-1989) e Orde do 19 de setembro de 1989 (DOG nº 192, do 5-10-1989).

²⁵ DOG nº 192, do 5-10-1989.

²⁶ Orde do 23 de febreiro de 1989 (DOG nº 44, do 3-3-1989) e Orde do 11 de xaneiro de 1990 (DOG nº 32, do 14-2-1990).

²⁷ Artigo 2 do regulamento (DOG nº 32, do 14-2-1990).

²⁸ Ordes do 11 de agosto (DOG nº 175, do 12-9-1989) e do 17 de novembro de 1989 (DOG nº 241, do 19-12-1989).

das -Agricultura, Sanidade e Industria e Comercio-, ou sexa, a Xunta de Galicia, é de supoñer tamén co apoio do órgano rector respectivo, e pódese dubidar moito de que o gandeiro designe ós seus xatos, tenreiros ou becerros polo termo correspondente castelán de "ternero", cometen o gran erro da problemática actual do sector gandeiro²⁹ e sacan a relucir unha absoluta falta de orixinalidade e sensibilidade institucional. E é que tanto o órgano rector coma a Consellería de Agricultura, malia a diciren que a expresión en galego tamén é válida, esqueceron sinalala ou non lle queren indicar ó sector que en galego ben pode ser carne de tenreira, de becerro, de vitela, de xuvenco ou de almallo, e simplificaron tanta posible elección nunha simple: "Terñera Gallega".

Ademais, no plano lingüístico, dada a política equívoca e híbrida -Producto Galego de Calidade "Terñera Gallega"- que se quere manter, o problema podería resolverse ben facilmente ó recorrer a termos comúns ás dúas linguas cooficiais na nosa Comunidade Autónoma, fose "becerro" ou ben "vitela" -moi identificadores ámbolos na nosa lingua-, o que lle daría unha exclusividade e orixinalidade propias a este produto galego. Pois non, concéntrase toda a especificidade da denominación de orixe na determinación "de Galicia" ou "gallega", non na mención en si, que, ben que comprensible, non é a propia de Galicia.

6. Orujo de Galicia³⁰

Aínda que esta denominación tan específica de "Orujo de Galicia" segue unha vía de denominación distinta da dos produtos galegos de calidade -que tamén o é-, de protección autonómica pero tamén nacional e internacional³¹, e só está recoñecida provisionalmente -pois aínda non se publicou o seu regulamento propio-, moito tememos que esta mención sexa a aprobada definitivamente se non hai ningún tipo de intervención ó respecto das Consellerías, dos órganos ou do sector implicados, ou se non que se manteña nun caso semellante ó de "Terñera Gallega", de absoluta preferencia polo termo en castelán, alegando motivos comerciais e non precisamente legais. E esta suposición baséase nos seguintes fundamentos:

---

²⁹ Dada a problemática da ceba dos cuxos en Galicia, nos matadoiros galegos sacrificanse unha gran cantidade de "terneros" ou "novillos", orixinarios de Galicia pero cebados noutras áreas xeográficas españolas. Polo tanto, estes xa non son un produto xenuinamente galego.

³⁰ Orde do 5 de maio de 1989, pola que se recoñece con carácter provisional a denominación específica "Orujo de Galicia" para as augardentes galegas (DOG nº 97, do 22-5-1989).

³¹ Véxase no tocante a estas dúas últimas situacións a nota 6.

a) Como vimos, normalmente, adóitase implantar desde os propios organismos rectores unha clara vontade bilingüe, de elección entre as dúas linguas; dependendo a preferencia por unha ou outra lingua cooficial do mercado ó que van dirixidos os productos galegos ou da propia sensibilidade lingüística do sector correspondente. Con todo, malia esta cooficialidade e mesmo a posibilidade de inclinación polo idioma galego, a igualdade suscitada no tratamento xurídico non se corresponde coa realidade sociolingüística de ámbolos dous idiomas, pois o galego está nunha situación inferior e desvantaxosa, discriminatoria, respecto do castelán neste eido comercial -coma noutros moitos-, mesmo a nivel autonómico, porque naquel a súa presenza foi nula e tivo e segue a te-las portas pechas³². Xa que logo, sen ningún tipo de dúbida, esta política de defensa do bilingüismo, na práctica, vai supoñe-lo continuísmo da prevalencia da lingua oficial do Estado, o castelán. Ou sexa, que nisto da etiquetaxe a lingua galega non vai ter viabilidade, nin dentro nin fóra do ámbito territorial autonómico, se non se toman as medidas oportunas para a súa promoción tamén nesta lingua de cara ó ámbito exterior.

b) Un artigo de Enrique Pantín -técnico da Consellería de Agricultura- no voceiro "O Agro", nº 4, da primavera de 1989, avoga con argumentos comerciais e lingüísticos -de dubidosa asunción- pola implantación desta denominación en castelán, sen "outro remedio que adaptarnos á realidade de cada época que nos toca vivir" (páx. 18). Todo un compendio da filosofía comercial e lingüística da Consellería de Agricultura no uso e na promoción da lingua galega, e mais de protección do consumidor que teña o galego como lingua propia. A nosa pertenza ó mundo occidental e a apertura e facilidade dos intercambios comerciais non nos permiten "regocixarnos" nas nosas tradicións máis ancestrais, nin tampouco nas propiamente identificadoras como a lingua.

c) Porque o que importa xa non é a participación na materia do sector primario -o que fala galego- senón que son argumentos do sector terciario, o mercantil -o que adoita expresarse na etiquetaxe e demais en castelán-. Polo tanto, a diglosia lingüística que se mantén entrámbolos dous sectores tamén se reflicte no producto comercial: os galegos debemos designa-los nosos productos típicos noutra lingua, porque posiblemente a designación en galego non funcione no eido comercial, non os presente e promociione mellor, cando o que debía valer é a calidade do producto.

---

³² Non se pode considerar como presenza do galego no eido comercial, aínda que si un importante paso dado, os mínimos efectos das campañas "Mellor en galego", da Dirección Xeral de Política Lingüística, e "Rebaixas", da Mesa pola Normalización Lingüística. Ámbalas limitáronse á presentación de láminas ou carteis, pero non incidiron para nada na etiquetaxe dos productos.

Os argumentos de fondo deste "salto" lingüístico que imos examinar veñennos dados polo xa citado artigo de Enrique Pantón: "Presente e futuro dun produto tradicional: o augardente"³³, onde se aducen razóns de tipo comercial e lingüístico para o uso do termo castelán "orujo".

A. O descoñecemento da nosa realidade lingüística.

Cando desde a Administración autonómica dunha nacionalidade histórica se toman decisións que van en contra da potenciación da lingua propia como núcleo da súa identidade, cabe pensar que ou ben se ignora a lexislación promulgada ó respecto ou ben que se descoñece este patrimonio vivo, ou, se non, que conflúen ámbalas dúas posibilidades. No caso de haber outras razóns, conviría expoñelas e demostrar ó mesmo tempo que se parte dunha base e perspectiva lingüística sólida. Estas, xunto coa teoría comercial, son as que imos analizar a continuación.

En primeiro lugar, é de salienta-la falta de sinalización das mencións galegas verbo deste produto, cando ademais da palabra 'augardente' temos outras denominacións vivas na fala para o mesmo concepto: caña, país e ribeiro³⁴.

En segundo lugar, nese artigo, que pretende dar razoamentos lingüísticos e convencer no tema, nin unha soa vez se usa correctamente o xénero feminino do substantivo 'augardente', pois aparece sempre en masculino, coma o termo homólogo en castelán.

En terceiro lugar, o máis aberrante desde o punto de vista lingüístico é a pretensión de acuñar novos termos en galego a partir do castelán, descoñecendo os caracteristicamente galegos, cando este ten un corpus léxico apropiado para o efecto e comprensible polos seus falantes. Velaquí a tal aberración lingüística: "...a fin de poder da-los pasos necesarios para protexer por medio dunha Denominación Específica o noso augardente, o que evitará que persoas ou entidades alleas... poidan utiliza-lo nome protexido, que será o de 'Oruxo de Galicia', o cal se explicará máis adiante"³⁵. Ó final, menos mal que non se propugnou esta absurda solución híbrida, e sinxelamente se escolleu o vocábulo na forma dunha das linguas oficiais na Comunidade Autónoma, na castelá, tomando unha postura absolutamente arbitraria a prol da lingua do Estado.

---

³³ Pub. na revista da Consellería de Agricultura *O Agro*, nº 4, primavera de 1989. (Este artigo está escrito en galego e non pasou por un corrector, o que nos permite observar de cheo a súa concepción lingüística).

³⁴ Destoutas palabras a máis usual é 'caña', que se emprega na franxa litoral galega, na que coexiste co sinónimo 'augardente' -moi común no interior de Galicia- (Cfr. C. García, *Glosario de voces galegas de hoxe*. Verba, Anexo 27). Pola contra, as designacións de 'país' e 'ribeiro', cun uso máis restrinxido, fan referencia á orixe vinícola e xeográfica do produto.

³⁵ *O Agro*, nº 4, páx. 19.

E, en cuarto lugar, débese sinalar que mentres se recorre na mención castelá á voz referente ó residuo sólido que resulta do prensado da uva: "orujo" (= bagazo)³⁶, que semanticamente tamén abrangue nesa lingua o resultante líquido, en galego úsase xeralmente o termo designante do produto xa elaborado -líquido-: augardente, caña, etc., mesmo sen facer referencia á determinación "de bagazo", "de bagaño", "de bagullo" ou "de bullo", posto que se entende comunmente que é procedente da dita determinación. Polo tanto, a solución proposta en castelán ("orujo"), do mesmo xeito que a súa correspondente galega (bagazo) -no caso de lle querer dar preferencia-, non é lóxica na nosa lingua, nin comprendida polos seus falantes, e crea unha importante disfuncionalidade semántica, pois este concepto non coincide cos tradicionais e propiamente empregados na lingua galega para esta mención específica.

Sen embargo, o concepto mesmo da denominación legal española é "aguardiente de orujo", "o cal sí pode ser usado por calquera envasador no territorio español"³⁷, que é o que nós estamos a propugnar para esta denominación, mais no idioma galego: "Augardente de Galicia".

Todas estas deformacións lingüísticas serven para demostrarnos que se está partindo dunha realidade lingüística allea á galega, do que se pode deducir, conseguintemente, que se descoñece unha parte da esencia do sector vitivinícola galego, o seu léxico específico, a súa tradición, pois se non estes erros non se darían, nin se levaría á práctica esta política lingüística denigratoria, e moito menos en todo un artigo que propugna o uso do castelán nunha denominación específica galega e nun voceiro da Consellería de Agricultura da Xunta de Galicia, e para a que, como mínimo -coma nas demais denominacións-, se debería propoñer unha solución bilingüe, non o exclusivo unilingüismo do idioma oficial do Estado.

B. O espírito comercial.

Aínda que poderían xurdir argumentos legais e competenciais³⁸, tanto comunitarios coma estatais -os cales a penas se citan-, para a elección da mención desta denominación en castelán, as razóns que máis pesan nesa escolla son precisamente de tipo comercial. Estas concretáanse nos seguintes puntos:

---

³⁶ Este tamén é o procedemento lingüístico usado noutras denominacións legalizadas a nivel europeo para o mesmo produto, véxase: "Marc de Champagne", "Bagaceira do Minho", "Grappa di Barolo", etc., pero a realidade lingüística e semántica de cada lingua é moi singular.

³⁷ Cfr. *O Agro*, nº 4, pág. 20.

³⁸ Non debemos esquecer que, segundo o Decreto 4.189/1982, a resolución sobre a utilización de nomes e marcas en materia de denominacións de orixe e de denominacións específicas lle compete á Administración do Estado; o cal, dada a pluralidade e cooficialidade lingüística da nación española, non ten por que ser un obstáculo para a mención na lingua propia dunha Comunidade Autónoma (Cfr. tamén nota 14).

-No exterior de Galicia o consumidor identifica o que é "una copa de orujo".

Evidentemente que, fóra de Galicia, no ámbito castelán falante se identifica o que é o "orujo", ¿como non van recoñece-lo léxico propio da súa lingua? Pero en Galicia, que é onde se elabora este produto e se propón esta mención, esta voz a penas é rexistrada.

Ademais, aquí xorde unha das máis graves irreflexións lingüísticas e comerciais, porque, deste xeito, o que parece protexerse é o consumidor non galego, pois ¿sabe o consumidor galego -mesmo o galego que sexa castelán falante- o que é o "orujo", cando é un vocábulo non usual no castelán de Galicia? A resposta é máis ben negativa, pois en xeral o consumidor galego non utiliza esta palabra no seu castelán -descoñecéndoa en moitos casos-, e máis ó non existir no galego unha forma etimolóxica similar a "orujo". ¡Previsoria defensa do consumidor galego!

-Supoñería unha mellor presentación e promoción.

Tendo en conta os argumentos comerciais, non podemos dubidar respecto da mellor promoción no mercado polo abano que abrangue, pero a presentación do produto sería a mesma coa mención en galego do que en castelán. E, con todo, seguimos pensando que a mellor presentación e promoción é o produto en si, non un simple etiquetado.

-Garantía dunha etiqueta que lle indique a súa autenticidade.

O topónimo "Galicia" da denominación xa indica a autenticidade de por si, mentres que o outro compoñente da denominación ben pode ir en galego; o que serviría de dobre identificación. A autenticidade debe ir no produto, non na etiqueta.

-Reserva da denominación "Orujo de Galicia" para que "sexamos capaces (os galegos) de regulamenta-la utilización de dito nome, coa posterior ratificación polo Estado, para que teña vixencia".

A nivel institucional e comercial pódese chegar a implanta-lo termo "orujo", pero a nivel lingüístico habería que muda-los hábitos dos galego e castelán falantes de Galicia.

-Se non é así, 'orujo de Galicia', "será difícil que podamos atopar sitio no mercado".

Non está demostrado que as razóns comerciais funcionen mellor nunha lingua do que noutra, pois hoxe en día todo depende do "marketing" comercial; en todo caso, a experiencia e o camiño seguido tanto polos produtos de calidade españois, coma polos estranxeiros, coma polos propios galegos, é a de identifica-lo produto co país, coa súa lingua. Á fin e ó cabo, é unha imposición cultural, de sobras confrontada

na arte culinaria. E isto ben se comproba cos productos de calidade e culinarios galegos, léase: vieira, berberecho, centola, zamburiña, xouba, ro-daballo, caldeirada, zorza, lacón, etc., que se manteñen na súa forma galega en castelán -a pesar de ter algúns deles traducción- e que posiblemente moitos deles se acollan á denominación específica de "Producto Galego de Calidade". E daquela, seguindo esta filosofía, ¿imos traducir estas palabras galegas ó castelán? ¿Teremos no canto dos termos 'parrocha' ou 'xouba', "Sardinita de Galicia"? ¿Traduciríamos entón estes termos galegos ó castelán? Supoñemos que incluso comercialmente non sería nada procedente. Mais segundo esta teoría de E. Pantín -e avalada pola Orde da Consellería do 5 de maio- sería o que hai que facer, porque o termo "sardina" é popular, identificador e está metido no mercado nacional.

-Tódalas accións da Consellería de Agricultura son emprendidas "para tentar competir con maiores posibilidades non só no mercado exterior senón tamén no noso".

Como consecuencia dos puntos anteriores e deste contradictorio epígrafe, cabe pensar que realmente non se está a pensar no consumidor e mercado galegos. Pois o primeiro vai descoñecer unha denominación específica galega porque vai rotulada en castelán, o que supón a súa discriminación por razón de lingua, e, pola outra banda, no mercado autonómico a augardente galega, que "non ten nada que envexar ós mellores que se fan noutras partes" (páx. 20), non ten a penas competencia -¿ula?-, a menos que esta denominación específica "Orujo de Galicia" vaia competir coas outras denominacións galegas de "Augardente/Aguardiente... (zona xeográfica)", xa legalizadas e no mercado. ¿E logo no canto das festas da augardente teremos festas gastronómicas do "orujo"?

Por último, só nos queda agardar que tanto a Consellería de Agricultura coma o órgano rector tomen conciencia de que a normalización lingüística da nosa lingua lle compete a toda a Administración autonómica e á sociedade galegas, e que na publicación da Orde de aprobación do regulamento específico se emende a mención desta denominación específica.

IV. Conclusións

Primeira: Coidamos que se deben manter uns criterios comúns para a mención dos nosos productos de calidade. E como estes son producidos e elaborados en Galicia, país cunha lingua propia, deberían presentarse no mercado maioritariamente co selo máis identificador, distintivo e orixinario -amais da calidade, por suposto- da nosa comunidade e cultura: a lingua, sen menoscaba-la liberdade individual do produtor,

elaborador-enzasador ou comerciante. Pero desde os organismos autónomos -colectividade- deberíase impulsar unha política lingüística firme e abertamente decantada pola súa presentación na nosa lingua, ou se non, en últimas instancias, coa mención nas dúas linguas oficiais na nosa Comunidade Autónoma.

Segunda: Constatamos que nas denominacións dos produtos agroalimentarios galegos, sexan de Producto Galego de Calidade, de orixe ou específicas, se impón unha política lingüística dependendo do produto e do mercado que se quere abarcar; e isto ten como consecuencia a inclinación por unha ou outra lingua oficial na nosa Comunidade Autónoma. Mais como o mercado destes produtos non debe abranguer só o galego, senón que debe ter como mínimo unha expansión nacional, no plano lingüístico, o idioma galego está a correr un risco de non se presentar como marca de identidade de tales produtos, circunscibíndose, se é o caso aínda, unicamente ó ámbito autonómico; o que levaría consigo a súa aniquilación e marxinação do mundo mercantil, da imaxe, da publicidade..., dun status de lingua comercial, universal.

Polo tanto, desde os respectivos órganos institucionais -a Xunta de Galicia e as súas Consellerías- e rectores deberíase tomar conciencia da súa propia procedencia e existencia, de Galicia, marcando estes produtos na nosa lingua, sen ningún tipo de prexuício, fose lingüístico, comercial, xurídico ou doutro tipo, pois a vida e o futuro da nosa lingua non depende só dos seus falantes senón tamén das actuacións de promoción dos organismos e as institucións autonómicas.

Terceira: En consecuencia, neste tema concreto da mención en galego das denominacións dos produtos galegos, non se debe propugna-lo uso do bilingüismo, que prexudica a implantación da nosa lingua na sociedade, nin do unilingüismo estatal, que a arreda do seus falantes, pero si mostra-la comprensión e tolerancia do patrimonio lingüístico que posuímos. E unha das vías para normaliza-la nosa lingua é xustamente a través dos seus produtos alimenticios característicos, sempre identificadores desa diversidade lingüística e cultural.